

Aldona Maria Piwko

Rozwód w islamie

Nurt SVD 47/wyd. spec., 37-49

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rozwód w islamie

Aldona Maria Piwko

Absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, doktor teologii w specjalizacji: religiologia. Adiunkt Wydziału Teologicznego UKSW, wykładowca Wyższej Szkoły Teologiczno-Humanistycznej w Podkowie Leśnej i Warszawskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej, promotor prac dyplomowych, asystentka ministra. Specjalistka w zakresie islamu, kultury i sztuki muzułmańskiej, a także religii niechrześcijańskich.

Wprowadzenie

Powszechnie znana definicja rozwodu stwierdza, że jest to rozwiązanie ważnie zawartego małżeństwa za życia obojga małżonków. Współcześnie jest on prawnie dozwolony we wszystkich państwach, ale różnie pojmowany przez poszczególne systemy prawa rodzinnego. Niektóre kraje traktują rozwód jako następstwo naruszenia obowiązków małżeńskich, inne jako środek do zlikwidowania małżeństwa, które nie może spełnić swojej funkcji, wreszcie coraz częściej jest to wolny wybór małżonków do podejmowania decyzji o swoim własnym życiu. Zawsze jednak rozwód jest krzywdą wyrządzoną rodzinie, a w ujęciu islamu również zerwaniem jedności społeczności wierzących.

1. Rozwód w tradycji judeo-chrześcijańskiej

Judaizm, chrześcijaństwo i islam różnie odnoszą się do kwestii rozwodu. Judaizm zezwala na rozwód nawet bez ważnej przyczyny, zgodnie ze słowami: „jeśli mężczyzna poślubi kobietę i zostanie jej mężem, lecz nie będzie jej darzył zyczliwością, gdyż znalazł u niej coś odrażającego, napisze jej list rozwodowy, wręczy go jej, potem odeśle

ją od siebie" (Pwt 24,1)¹. Talmud wskazuje konkretne przyczyny, które umożliwiają mężowi rozwód: łapczywe jedzenie przez żonę lub karmienie dziecka piersią poza domem. Nakazuje także rozwód w przypadku bezpłodności żony, gdy w ciągu dziesięciu lat małżeństwa na świat nie przyszły dzieci².

Mimo tak liberalnego odniesienia żydowskiego prawa do możliwości uzyskania rozwodu, kobieta w zasadzie nie może być stroną ubiegającą się o rozwiązanie małżeństwa. Wyjątek stanowi przedstawienie sądowi bardzo ważnego powodu, a takich w prawie judaistycznym jest niewiele. Znajdują się pośród nich ułomność fizyczna męża, choroba dermatologiczna, nie wywiązywanie się z powinności małżeńskich. W gestii sądu leży poparcie wniosku kobiety lub ukaranie upartego mężczyzny przez nałożenie grzywny albo uwięzienie go w celu zmuszenia do zgody na rozwód. Sąd nie ma władzy unieważnienia małżeństwa, taką możliwość posiada tylko i wyłącznie mężczyzna, który rozwiązuje małżeństwo przez wręczenie listu rozwodowego kobiecie. Żyd może także opuścić swoją żonę bez przeprowadzania rozwodu i ożenić się z inną kobietą, a także ma prawo do życia w konkubinacie. Jego dzieci jednak zawsze będą uznane przez prawo jako prawowite. Natomiast opuszczona kobieta nie może wyjść ponownie za mąż, ponieważ według prawa jest zamężna, a przez związek z innym mężczyzną będzie uznawana za cudzołżnicę. Ewentualne dzieci byłyby nieprawowite przez dziesięć pokoleń. Wydaje się, że to wielka niesprawiedliwość względem żydowskich kobiet i poniżenie ich godności³.

Chrześcijaństwo całkowicie zabrania rozwodu. Nowy Testament jednoznacznie nakazuje nierozzerwalność małżeństwa: „A ja wam powiadam: Każdy, kto odda swoją żonę – poza wypadkiem nierządu – naraża ją na cudzołóstwo; a kto by oddaloną wziął za żonę, dopuszcza się cudzołóstwa” (Mt 5,32). Kościół katolicki następująco określa swoje stanowisko wobec rozwodu: „Małżeństwo zawarte i dopełnione nie może być rozwiązane żadną ludzką władzą i z żadnej przyczyny, oprócz śmierci” (KPK 1141)⁴. Swoją stanowczość wobec nierozzerwal-

¹ W niniejszym artykule wszystkie odwołania do Pisma Świętego pochodzą z wydania: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Poznań 1991.

² Por. *Kobieta w tradycji islamskiej i judeo-chrześcijańskiej* [on-line], www.planeta-islam.com [dostęp: 13.10.2011].

³ Tamże.

⁴ Odwołania do norm prawnych Kościoła katolickiego pochodzą [z:] *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1984. W niniejszym opracowaniu zostanie zastosowany skrót KPK.

ności sakramentalnego związku małżeńskiego Kościół argumentuje tym, że rozwód jest poważnym wykroczeniem przeciw prawu naturalnemu, zmierzającym do zerwania dobrowolnie zawartej przez małżonków umowy, według której powinni żyć razem do śmierci. Zawarcie nowego związku, uznanego przez prawo cywilne, powiększa ciężar rozbicia rodziny, stawiając tym samym współmałżonka żyjącego w nowym związku, w sytuacji publicznego i trwałego cudzołóstwa. Nauka Kościoła katolickiego dotycząca rozwodu ukazuje także niemoralny charakter rozwodu, wynikający z nieporządku, jaki wprowadza on w rodzinę i społeczeństwo. Pociąga za sobą szkody szczególnie dla porzuconego małżonka oraz dla dzieci, które przez rozwód rodziców doznają krzywdy⁵.

Kościół katolicki przewiduje konsekwencje prawne wobec rozwiedzionych, trwających w innych związkach, polegające na tym, że nie mogą oni przystępować do komunii eucharystycznej, tak długo jak trwa ta sytuacja. Pojednanie w sakramencie pokuty może być udzielone tylko tym, którzy żałują, że złamali znak Przymierza i wierności Chrystusowi, i zobowiążą się żyć w całkowitej wstrzemięźliwości⁶.

2. Prawo rozwodowe w islamie

W Arabii przedmuzułmańskiej mężczyzna miał nieograniczone prawo dokonywania rozwodów; mógł odchodzić i powracać do żony wielokrotnie. Doktryna islamu sprzeciwiła się takim praktykom, ponieważ uznała, że małżeństwo jest więzią między dwojgiem ludzi, która nie powinna być zerwana, chyba że zaistnieją bardzo ważne powody. At-talak, czyli rozwód jest ostatecznym środkiem, którego celem winno być uleczenie prawnych problemów zaistniałych między małżonkami.

W świetle judaistycznego i chrześcijańskiego rozumienia rozwodu, islam zajmuje stanowisko pośrednie, dopuszczając rozwiązanie związku małżeńskiego tylko w sytuacjach koniecznych. Sam rozwód nazwany został „nagannym zezwoleniem”⁷, co potwierdza także tradycja proroka Mahometa: „Dla Boga najwstrętniejszą z rzeczy dozwolonych jest rozwód”⁸. Islam dopuszczając rozwód uznał, że zakaz rozstania się małżonków spowodowałby wiele szkód, ponieważ różnica

⁵ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr. 2384-2385. Dla oznaczenia odniesień do Katechizmu zostanie zastosowany skrót KKK.

⁶ Por. KKK 1650.

⁷ Por. H. Abu-Rub, B. Zabza, *Status kobiety w islamie*, Wrocław 2002, s. 118.

⁸ E. Machut-Mendecka, *Świetlista twarz muzułmanki*, „Znak”, t. 512, nr 1, 1998, s. 36.

zdań i niezgoda między mężem a żoną uniemożliwiają wspólne oraz szczęśliwe życie, a takim ma być muzułmańskie małżeństwo. Koran naucza: „Obchodźcie się z nimi w sposób przyzwoity. A jeśli czujecie względem nich wstręt, to być może, czujecie wstręt do czegoś, w czym Bóg umieścił wielkie dobro” (S. 4,19)⁹.

Islam nie chce akceptować małżeństw, w których brak jest zrozumienia, wzajemnego szacunku lub zaufania – nie znaczy to jednak, że sprzyja rozwodom. Przeciwnie: bardzo dba o trwałość związku małżeńskiego i poszukuje rozwiązań, by usunąć wszelkie nieporozumienia i problemy. Jeśli jednak małżeństwo nie spełnia swoich założeń lub też nie funkcjonuje prawidłowo, powinno zostać rozwiązane stosownym aktem, aby nie stało się podtrzymywaniem fikcji. Kiedy dwoje ludzi dojdzie do wniosku, że poprawne funkcjonowanie ich związku nie jest już możliwe, to surowy zakaz rozwodu na pewno nie przyczyni się do ich szczęścia. Dlatego islam nie zmusza do trwania w małżeństwie wbrew woli małżonków¹⁰. Takie ujmowanie rozwodu wypływa z postrzegania życia w tradycji muzułmańskiej. Życie jako dar Boga winno być przepełnione szczęściem, a nie utrapieniem. Natomiast trwanie w przymuszonym związku małżeńskim może prowadzić do wyrządzenia krzywdy drugiej osobie i czynieniu źle oraz postępowaniu wbrew nakazom bożym.

3. Przyczyny rozwiązania małżeństwa

Małżeństwo i rodzina posiadają szczególną wartość w tradycji islamu. Są to, obok obowiązków religijnych, najważniejsze obowiązki społeczne, które musi wypełnić wierzący oraz posłuszny Bogu muzułmanin. Obowiązkiem każdego mężczyzny jest poślubienie kobiety i założenie rodziny. Małżeństwo jest zatem formą opieki nad kobietą, dlatego w przypadku rozwodu prawo islamu przede wszystkim czuwa nad dobrem kobiety. Wynika to ze sposobu życia tradycyjnego społeczeństwa muzułmańskiego, w którym żona nie ma obowiązku podejmowania pracy zarobkowej w celu utrzymania siebie i dzieci. Taki obowiązek spoczywa na mężczyźnie. Dlatego aby rozwiązać małżeństwo muszą zaistnieć poważne i nie możliwe do rozwiązania konflikty między małżonkami.

⁹ W niniejszym artykule wszystkie odwołania do Koranu pochodzą z wydania: *Koran z języka arabskiego przetłumaczył i komentarzem opatrzył Józef Bielawski*, Warszawa 2007.

¹⁰ Por. H. Abdalati, *Spojrzenie w islam*, Białystok 2003, s. 241-242.

3.1 *Al-choł'a* – rozwód na prośbę kobiety

Rozwód przeprowadzany na prośbę kobiety nosi nazwę *al-choł'a*, czyli zdejmowanie, ponieważ w islamie kobieta i mężczyzna porównywani są do ubrań: „one są ubiorem dla was, a wy jesteście ubiorem dla nich” (S. 2,187), a w wyniku rozwodu kobieta niejako porzuca ten strój. Islam uczy, że rozwiązanie małżeństwa na prośbę żony jest jednym z podstawowych praw danych kobiecie.

Podstawą do wystąpienia o rozwód przez żonę jest nie wywiązywanie się męża z obowiązków zawartych w kontrakcie przedślubnym. Należy zaznaczyć, że w prawie islamu małżeństwo jest aktem prawnym, a nie religijnym. Owszem podlega ono surowym normom moralnym wynikającym z nakazów bożych, jednak samo małżeństwo jest kontraktem cywilnym. Dlatego wszelkie ustalenia dotyczące zasad małżeństwa są zapisywane w dokumencie zwanym *akd az-zawadż*, który przed urzędnikiem podpisują małżonkowie oraz prawny opiekun kobiety. W kontrakcie tym ujęte są zasady *mahr*, a więc posagu, który narzeczony musi obowiązkowo przekazać swojej wybrance, postanowienie dotyczące wielożeństwa mężczyzny (pierwsza żona może zastrzec w kontrakcie ślubnym, że chce pozostać w związku monogamicznym) i inne ustalenia¹¹. Jedną z podstawowych przyczyn rozwodu z winy mężczyzny jest jego kolejne małżeństwo mimo braku zgodny pierwszej żony. Przychyłność islamu do związków poligynicznych wynikała ze ściśle określonych przyczyn (np. duża liczba wdów pozostających bez opieki mężczyzny), a nie ze względów nieuporządkowanych pragnień cielesnych i seksualnych¹².

Kobieta ma prawo podjęcia decyzji o rozwiązaniu małżeństwa także wówczas, gdy mężczyzna cierpi na chorobę weneryczną lub zakaźną i zataił ten stan przed ślubem. Powodem wystąpienia o rozwód jest również nieuczciwe prowadzenie interesów handlowych lub usługowych. Nadrzędnym powodem starania się o rozwód jest okrutne traktowanie żony przez męża¹³. Powodami rozwiązania małżeństwa przez *al-choł'a* są także inne przesłanki, wśród których należy wymienić niewystarczającą religijność mężczyzny oraz starość

¹¹ Gama ustaleń ślubnych może być różnorodna. Zapisane w dokumencie są szczegółowe ustalenia między rodzinami, do których najczęściej należą: pozwolenie mężczyzny na kształcenie żony, wyrażenie zgody na jej pracę (lekarz, nauczycielka).

¹² Por. H. Abu-Rub, B. Zabża, *Status...*, dz. cyt., s. 100-107.

¹³ Por. E. Szymański, *Zwyczaje, obrzędy i symbole religijne w islamie*, [w:] J. Kelner, W. Kotański (red.), *Zwyczaje, obrzędy i symbole religijne*, Warszawa 1974, s. 500.

lub słabość, w wyniku czego kobieta nie może dopełniać obowiązków małżeństwa¹⁴.

Uczeni szkoły hanabalickiej uważają, że małżeństwo może zostać rozwiązane w przypadku długiej nieobecności mężczyzny i kiedy nic nie wiadomo o miejscu jego pobytu. Prawo islamu nakłada w takim wypadku czas oczekiwania, uzależniony od opinii sędziego i zawierający się w przedziale od sześciu miesięcy do trzech lat. Według innej grupy uczonych, w przypadku zaginięcia męża żona zobowiązana jest do odczekania czterech lat czterech miesięcy i dziesięciu dni, z czego ostatnie dwa dni są okresem żałoby. Takiej procedury nie można stosować przy nieobecności mężczyzny spowodowanej nauką lub dżihadem. Żona mężczyzny osadzonego w więzieniu na co najmniej trzy lata może poprosić o orzeczenie rozwodu po upływie jednego roku¹⁵.

Do *al-chol'a* dochodzi także wówczas, gdy żona nienawidzi swojego męża i nie jest w stanie spełniać obowiązków małżeńskich wobec niego¹⁶. Współcześnie w krajach arabskich obowiązuje prawo gwarantujące kobiecie wystąpienie o rozwód z powodu niezgodności charakterów. Warunkiem rozwiązania małżeństwa na takiej podstawie, jest zwrócenie mężowi daru przedślubnego (*mahr*) i zrzeczenie się przez żonę prawa do należnych alimentów¹⁷.

3.2. Prawo mężczyzny do rozwodu

Według prawa muzułmańskiego cudzołóstwo kobiety jest jednym z największych wykroczeń, karanych bardzo surowo, które może stać się przyczyną rozwodu. Mężczyzna oskarżający żonę o cudzołóstwo może rzucić na nią klątwę, tzw. *lian*. Jest to forma zapobiegająca ośmieszeniu mężczyzny w oczach sąsiadów, a jednocześnie chroni kobietę przed surową karą. Od chwili rzucenia klątwy małżonkowie zbierają dowody: żona na potwierdzenie swojej niewinności, a mąż – winy, jeżeli chce ukarać kobietę¹⁸. Czyni to zgodnie z nauką Koranu: „A wobec tych spośród waszych kobiet, które popełnią wszeteczeństwo, zażądajcie świadectwa czterech spośród was. I jeśli oni poświadczą, to trzymajcie je w domach, dopóki nie zabierze ich śmierć” (S. 4,15).

Rygorystyczne postępowanie w przypadku cudzołóstwa wynika z surowej moralności dotyczącej sfery seksualnej człowieka. Islam

¹⁴ Por. M. i U. Tworuszka, *Islam*, Warszawa 2005, s. 155.

¹⁵ Por. H. Abu-Rub, B. Zabża, *Status...*, dz. cyt., s. 122.

¹⁶ Tamże, s. 126.

¹⁷ Por. M. Zyzik, *Małżeństwo w prawie muzułmańskim*, Warszawa 2003, s. 163.

¹⁸ Por. E. Szymański, *Zwyczaje...*, dz. cyt., s. 501.

pozostawia małżonkom dowolność w tej dziedzinie życia, jednak tylko w ramach legalnego związku małżeńskiego. Wszelkie kontakty seksualne pozamałżeńskie są karane.

4. Procedura rozwodowa

Prawo muzułmańskie uznaje podejmowanie decyzji o rozwiązaniu małżeństwa przez mężczyznę, który może to uczynić wypowiadając formułę: „jesteś rozwódką”, co oznacza koniec związku. Może również wolę zerwania małżeństwa wyrazić pisemnie lub wysłać takie zawiadomienie przez inną osobę. Nie oznacza to jednak, że kobieta nie ma prawa prosić o orzeczenie rozwodu, aczkolwiek jej wolność wyboru jest ograniczona. Islam tłumaczy to tym, że kobieta nie ponosi odpowiedzialności materialnej w wyniku rozwiązania małżeństwa. Rozwiązanie małżeństwa przez kobietę – *al-chol'a* – następuje, gdy żona wyrazi chęć rozwodu i otrzyma zgodę męża. Musi ona jednak zwrócić mężowi wydatki, które poniósł przed zawarciem małżeństwa, np. *mahr*. Często ten rodzaj rozwiązania małżeństwa nazywany jest rozwodem przez wykup – żona musi wykupić siebie spod opieki męża. Jednocześnie islam zabrania złego traktowania kobiety, by w ten sposób wymusić na niej prośbę *al-chol'a*, a w konsekwencji odzyskać dar małżeński. Koran uczy: „Nie jest wam dozwolone zabierać cokolwiek z tego, coście dali swoim żonom (...). Jeśli się obawiacie, że nie potrafią zachować granic Boga, to oni oboje nie będą mieli grzechu, jeśli ona się wykupi” (S. 2,229).

Mężczyzna ma prawo do decyzji o rozwodzie, ponieważ to on jest odpowiedzialny za finansowe zabezpieczenie rodziny i jej utrzymanie. W przypadku rozwiązania małżeństwa będzie zobowiązany do łożenia na dzieci pozostające pod opieką byłej żony. Kobieta może zażądać, by mąż dał jej dodatkowy dar małżeński¹⁹, którego wartość nie jest ograniczona. W prawie muzułmańskim wszystkie rozwódki są alimentowane przez byłych mężów aż do powtórnego zamążpójścia. Ponadto islam uważa, że mężczyzna rzadziej reaguje emocjonalnie i nie będzie korzystał z prawa do rozwodu pod wpływem emocji. Jeśli mężczyzna decyduje się na rozwiązanie małżeństwa bez żadnej winy żony, to rozwód musi zostać orzeczony przez sąd, a małżonek jest zobowiązany przekazać żonie połowę majątku nabytego podczas trwania małżeństwa²⁰. Prawo muzułmańskie zaleca szczodrość przy podziale majątku w przypadku rozwodu, mąż powinien dać żonie nie

¹⁹ *Muachar* – dar małżeński opóźniony.

²⁰ Por. H. Abu-Rub, B. Zabza, *Status...*, dz. cyt., s. 127-128.

tylko tyle, ile się jej należy według umowy, ale i nadto: „Wyzwalajcie w sposób szczodry, dbajcie o ich potrzeby, człowiek zamożny według swoich możliwości, a ubogi według swoich”²¹.

Małżonkowie decydujący się na rozstanie muszą odczekać trzy miesiące, aby nabrać pewności, że kobieta nie spodziewa się dziecka. Nie można bowiem oddalić żony będącej w ciąży. Jeżeli kobieta okazałaby się brzemienną, z rozwodem trzeba zaczekać do porodu. Czas oczekiwania, nazywany *idda*, wprowadzony został po to, by strony mogły się jeszcze pogodzić: „Kiedy dajecie rozwód kobietom, to po upływie oznaczonego dla nich czasu albo je zatrzymajcie w sposób uznany zwyczajem, albo też zwolnijcie” (S. 2,231). Według prawa muzułmańskiego w okresie *idda* małżonkowie mogą nadal ze sobą mieszkać – co oznacza, że nie wolno eksmitować współmałżonka z mieszkania. W czasie okresu oczekiwania kobieta ma prawo wykorzystać wszelkie sposoby, aby zwrócić uwagę męża na siebie. Zachowanie takie może wpłynąć na zmianę decyzji o rozwodzie. Są również opinie mówiące, że mężczyzna nie powinien przebywać z żoną „sam na sam” ani patrzeć na te części ciała, które są zabronione obcym. Asceza taka ma na celu spowodowanie tęsknoty za żoną i jest sposobem na przywołanie obojga do rozsądku, aby zrezygnowali z decyzji o rozwodzie. Wszystkie działania utrudniające otrzymanie rozwodu mają doprowadzić do ograniczenia ilości rozbitych rodzin, ukazując jednocześnie zalety małżeństwa. Służą one gruntownemu zastanowieniu się nad konsekwencjami rozwiązania małżeństwa²².

4.1. Rodzaje rozwodu

Prawo rodzinne stanowi, że małżeństwo może się ze sobą dwukrotnie rozwodzić i dwa razy ponownie pobierać, jeżeli oboje małżonkowie tego pragną. Jednak trzeci rozwód między tymi samymi małżonkami jest nieodwoalny. Islam rozróżnia dwa rodzaje rozwiązania związku małżeńskiego przez mężczyznę: rozwód odwoalny – *talak radz'i* oraz rozwód nieodwoalny – *talak ba'in*. Rozwód odwoalny charakteryzuje się możliwością zmiany decyzji przez męża. Jeżeli zmieni swoje postanowienie podczas okresu *iddu*, to wówczas małżeństwo trwa nadal i nie ma konieczności ponownego podpisywania kontraktu małżeńskiego. Natomiast jeśli decyzja zostanie podjęta po upływie okresu oczekiwania, konieczne jest takie postępowanie jak w przypadku zawierania nowego małżeństwa. Procedura ta może być przepro-

²¹ M. Gaudefroy-Demombynes, *Narodziny islamu*, Warszawa 1988, s. 446.

²² Por. H. Abu-Rub, B. Zabza, *Status...*, dz. cyt., s. 133-135.

wadzona dwukrotnie. Rozwód nieodwołalny to ostateczne, trzecie oddalenie żony; mężczyzna traci również prawo do odwołania swojej decyzji, a także do ponownego poślubienia tej kobiety²³. Skutkuje on do końca życia: „A jeśli on rozwiódł się z nią ostatecznie, to ona nie jest mu dozwolona” (S. 2,230).

Prawo muzułmańskie chroni intymność małżeńską, nakazując zatrzymanie wszelkich nieporozumień między zainteresowanymi i rozstrzygnięcie ich bez udziału osób postronnych. Dlatego sprawy rozwodowej nie przeprowadza się w sali sądowej, ponieważ proces wymagałby opowiadania przed obcymi o problemach zaistniałych między małżonkami. Rozwód należy przeprowadzić dyskretnie, łagodząc wszelkie nieporozumienia: „Dajcie im wyposażenie i odprawcie je w piękny sposób” (S. 23,49). Indywidualność każdego człowieka powoduje różnorodność przypadków i okoliczności, w których obecność sądu jest konieczna, aby zapewnić obronę stronie poszkodowanej. Jest to uwarunkowane nieugiętym stanowiskiem islamu, który dba o obronę moralności i ludzkiej godności. Obecności sędziego wymaga proces rozwodowy, którego powodem jest zarzut cudzołóstwa. Grzech ten jest w islamie surowo karany, dlatego konieczne jest udowodnienie go przez przedstawienie czterech świadków – sprawiedliwych ludzi, którzy byli obecni przy popełnianiu cudzołóstwa. W przypadku rozwiązania małżeństwa pod zarzutem cudzołóstwa, rozwód jest ostateczny i nie ma możliwości powrotu do wspólnego życia²⁴.

Każdy rytuał w islamie musi być jawny i podany do publicznej wiadomości. Dlatego podobnie jak w przypadku ślubu, także przy rozwodzie wymagana jest obecność świadków, najczęściej dwóch mężczyzn, którzy gwarantują ważność procedury rozwiązującej małżeństwo.

4.2. Nielegalne procedury rozwodowe

Islam wyróżnia także formy rozwodu, które postrzegane są za nielegalne. Zmuszenie mężczyzny do rozwiązania małżeństwa wbrew jego woli uznane zostanie za nieważne, ponieważ domniemywać można, że miał on intencję pozostania w związku małżeńskim: „za wyjątkiem tego, kto został zmuszony, lecz serce jego jest spokojne w wierze” (S. 16,106). Ze spraw małżeńskich i rodzinnych nie wolno żartować, gdyż są one bardzo ważne w życiu każdego człowieka i mają wpływ na całe społeczeństwo. Dlatego w atmosferze żartów rozwód nie jest możliwy, gdyż prorok powiedział: „Trzy sprawy, jeśli się o nich mówi

²³ Por. M. Zyzik, *Małżeństwo...*, dz. cyt., s. 49.

²⁴ Por. M. Gaudefroy-Demombynes, *Narodziny...*, dz. cyt., s. 444.

z powagą, są poważne oraz jeśli się o nich mówi żartem, są uznawane za poważne – są to małżeństwo, rozwód i odwrócenie się od religii²⁵. Podczas rozwodu mężczyzna zobowiązany jest do zachowania powagi. Również nieprawomocne będzie przeprowadzenie rozwodu pod wpływem gniewu lub środków odurzających, które są w islamie surowo zakazane. Koran uczy, że mowa i czyny pijanych są nieważne: „O wy, którzy wierzyacie! Nie zbliżajcie się do modlitwy, kiedy jesteście pijani, dopóki nie będziecie wiedzieć, co mówicie” (S. 4,43). Chociaż są i tacy uczeni, którzy uważają, że rozwód pijanego jest ważny, ponieważ mężczyzna sam doprowadził się do stanu upojenia alkoholowego²⁶.

5. Opieka nad dziećmi po rozwodzie

Rozwiązanie małżeństwa zrywa więź między kobietą a mężczyzną, ale nie znosi rodzicielstwa trwającego przez całe życie. W wyniku rozwodu rodziców najbardziej cierpią dzieci, dla których zmienia się ustalony porządek, a rozpad rodziny niszczy poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji. Podobnie jak we wszystkich systemach prawnych, również w islamie najważniejsze jest dobro dziecka. Warunki opieki nad dziećmi w przypadku rozwodu można zastrzec w kontrakcie małżeńskim, ale najczęściej to ojcu zostaje powierzone wychowanie dzieci. Argumentowane jest to dawną tradycją, w której kobieta nie była w stanie samotnie wychować dzieci. Nawet wówczas, gdy opieka nad potomstwem została powierzona jednemu rodzicowi, nie można zabraniać, ani utrudniać kontaktów dziecka z drugim rodzicem²⁷.

Islam chcąc poprawić powszechną opinię głoszącą, jakoby ojciec odbierał matce dzieci po rozwodzie, podkreśla, że kobieta ma prawo wychowywać dzieci, ponieważ najlepiej potrafi się nimi zajmować, a najważniejszą misją kobiety jest dobre wychowanie potomstwa. Aby podkreślić to prawo przytaczane są słowa Mahometa: „Ktokolwiek rozdzieli matkę z jej dzieckiem, tego Allah rozdzieli z jego ukochanymi w dniu Sądu Ostatecznego”²⁸. To optymistyczne prawo jest jednak obwarowane następującymi warunkami: matka może opiekować się synem najwyżej do osiągnięcia przez niego siódmego roku życia, a córką do dziesiątego. Dłuższa opieka nad dziewczynką sprawowana przez matkę ma na celu wprowadzenie jej w świat zwyczajów kobiecych. Prawo muzułmańskie stanowi, że po osiągnięciu tego wieku dziecko ma

²⁵ H. Abu-Rub, B. Zabża, *Status...*, dz. cyt., s. 125.

²⁶ Tamże, s. 124-126.

²⁷ Por. M. i U. Tworuschka, *Islam...*, dz. cyt., s. 81.

²⁸ H. Abu-Rub, B. Zabża, *Status...*, dz. cyt., s. 138.

prawo wybrać, z którym rodzicem chce pozostać, na podstawie słów Proroka: „To jest twój ojciec, a to twoja matka, weź za rękę któregoś z nich”²⁹. Tę liberalną postawę można interpretować również jako wygodnictwo mężczyzny. W czasie gdy dziecko wymaga nieustannej opieki – ciężar wychowania przeniesiony zostaje na kobietę, a kiedy dziecko jest już samodzielne, w procesie wychowawczym chce uczestniczyć również ojciec. Islamskie szkoły prawnicze – malikicka i hanaficka – uczą, że kobieta ma prawo opiekować się córką aż do jej zamążpójścia.

Inaczej postrzegana jest opieka nad dziećmi w przypadku rozvodu rodziców różnych wyznań. Religia islamu uczy, że dzieci z judaistyczno-muzułmańskiego lub chrześcijańsko-muzułmańskiego małżeństwa przychodzą na świat jako muzułmanie, w związku z czym wszelkie kwestie związane z wychowaniem dzieci powinny być ustalone w kontrakcie małżeńskim. Powszechnie przyjmuje się, że niemuzułmanka nie może wychowywać oraz uczyć muzułmanina: „I Bóg nie przygotowuje niewiernym drogi przeciwko wiernym” (S. 4,141). Aczkolwiek szkoła hanaficka dała kobiecie niewierzącej w Allaha takie samo prawo opieki nad dzieckiem jak muzułmance, ale pod warunkiem, że wychowa je na prawowiernego muzułmanina³⁰. Rozwód i walka o opiekę nad dziećmi w małżeństwach mieszanych bardzo często jest bolesnym przeżyciem dla kobiety. Rodzice toczą między sobą spór o dzieci, używając wszelkich możliwych sposobów do porwania włącznie.

Zgodnie z nauką islamu matka jest najlepszą opiekunką dla dzieci. Jednak zanim powierzona jej zostanie opieka nad dzieckiem, konieczne jest przeprowadzenie wywiadu środowiskowego, czy ma ona predyspozycje, by odpowiednio zajmować się własnym dzieckiem. Pierwszym kryterium jest dobry stan zdrowia: zarówno fizyczny – nie może być ułomna, np. głucha lub niewidoma, oraz psychiczny – musi być zdrowa umysłowo. Zdrowie jest gwarancją dojrzałości i odpowiedzialności w wychowaniu potomstwa, a także pewnością, że dziecko będzie otoczone troskliwą opieką. Istotną sprawą jest również stan cywilny matki. Kobieta może wychowywać swoje dzieci, ale do czasu powtórnego wyjścia za mąż: „Ty masz prawo do niego, skoro nie wysłaś ponownie za mąż”³¹ – nauczał Mahomet. Są również opinie mówiące, że jeżeli drugi mąż wyrazi zgodę, to kobieta może wychowywać dzieci z pierwszego małżeństwa. Matka posiadająca prawo do opieki nad dziećmi musi charakteryzować się uczciwością i ściśle przestrzegać

²⁹ Tamże, s. 141.

³⁰ Por. M. Klöcker, M. i U. Tworuschka, *Etyka wielkich religii*, Warszawa 2002, s. 35.

³¹ H. Abu-Rub, B. Zabża, *Status...*, dz. cyt., s. 139.

zasad moralności, aczkolwiek prorok, jak podkreśla tradycja, nie odebrał żadnej rozpustnej kobiecie prawa opieki nad dziećmi. Prawnym opiekunem dziecka nie może być rodzic, który nie przestrzega zasad religii islamu. I chociaż szkoła hanaficka uczy, że opiekę sprawować może matka niemuzułmanka, to na pewno takiego prawa nie otrzyma kobieta, która porzuciła wiarę islamu.

W prawie muzułmańskim istnieje specyficzny sposób wynagradzania matki za wychowanie dzieci. Kobieta, która po rozwodzie karmi dziecko piersią, ma prawo do otrzymywania wynagrodzenia za to od ojca dziecka: „A jeśli one karmią wasze dziecko, dawajcie im za to wynagrodzenie i porozumiewajcie się ze sobą godnie” (S. 65,6). Natomiast jeśli matka nie chciałaby wykarmić swojego dziecka, wówczas ojciec zobowiązany jest do wynajęcia mamki: „A jeśli napotkacie jakieś trudności, to niech karmi je inna” (S. 65,6). Jeżeli ojciec dziecka znajduje się w trudnej sytuacji finansowej i nie może opłacić karmiącej matki, kobieta ma obowiązek czynić to nieodpłatnie, a należność potraktować jako niespłacony dług ojca wobec karmiącej matki³², ponieważ: „na ojcu dziecka ciąży obowiązek zaopatrzenia ich w żywność...” (S. 2,233).

6. Podsumowanie

Rozwód w islamie jest dozwolony, ale uważany za czyn niewłaściwy. Skomplikowane procedury formalne, a także alimenty i odpowiedzialność finansowa, mają na celu odwiedzenie małżonków od pragnienia rozwiązania małżeństwa i rozpadu rodziny. Celem prawodawców muzułmańskich jest ochrona podstawowej komórki społecznej, w której kształtują się nowi członkowie społeczności. Rodzina jest nauczycielką wiary, religii i moralności, a w rozbitej rodzinie trudno o właściwy wzór tych wartości. Dlatego jeśli to tylko możliwe, zachęca się małżonków do porozumienia oraz trwania w zobowiązaniach małżeńskich. Oczywiście jeśli dzieje się krzywda któremuś z małżonków – dla dobra osoby poszkodowanej lepiej jest małżeństwo rozwiązać i odseparować od siebie nienawidzące się osoby, aby w ten sposób zapobiec tragedii.

³² Tamże, s. 141-143.

~ . ~

Aldona Maria Piwko **Rozwód w islamie**

Streszczenie

„Rozwód w islamie” – artykuł stanowi dogłębną analizę kwestii rozwodu w tradycji muzułmańskiej. Religia ta podkreśla z całą stanowczością, że dobro rodziny oraz wychowujących się w niej dzieci jest najważniejsze, dlatego każda patologia winna być rozwiązywana. Niewątpliwie rozwód jest bolesnym przeżyciem dla członków rodziny, gdy jednak nie ma możliwości na poprawienie wzajemnych relacji, należy rozwiązać zaistniałą sytuację poprzez przeprowadzenie rozwodu. Islam postrzegany jest jako system patriarchalny, w którym każda dziedzina życia społecznego uzależniona jest od decyzji mężczyzny. Niemniej jednak kwestia rozwiązania małżeństwa nie należy tylko do niego. Prawo muzułmańskie dopuszcza możliwość rozwodu na wniosek kobiety. Niezależnie od płci wnioskodawcy, muszą istnieć poważne przesłanki do rozwodu.

Słowa kluczowe: tradycja judaistyczna, chrześcijańska i islamska, rozwód, prawo.

Aldona Maria Piwko **A Divorce in Islam**

Abstract

The present article gives a profound analysis of the problem of divorce in Muslim tradition. The religion very categorically emphasises that the good of a family and the children brought up there is most important therefore, every pathology ought to be managed and solved. Undoubtedly, a divorce is a painful experience for all the family members, however, when there is no possibility to improve the mutual relations – the situation should be averted by managing a divorce. Islam is perceived as a patriarchal system in which every field of social life is dependant upon the decision of a man. Yet, the issue of dissolving a marriage is not dependant on him only. According to the Muslim law, a woman may also file a petition with the court. Regardless of the petitioner's sex, there must be grave premises to manage a divorce.

Key words: Judaist, Christian and Muslim tradition, divorce, law.